

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

**A.QODIRIY NOMIDAGI JIZZAX DAVLAT PEDAGOGIKA
UNIVERSITETI**

**“RIVOJLANGAN XORIJIY MAMLAKATLARDA
VA YANGI O‘ZBEKISTONDA MAKTABGACHA
TA'LIM: KECHA, BUGUN VA ERTAGA”
MAVZUSIDAGI**

**Xalqaro miqyosidagi ilmiy-nazariy anjumani materiallari
I QISM**

2024 yil 28 sentabr

Jizzax-2024

UO'K: 37.09 (022)
KBK 74.102

“Rivojlangan xorijiy mamlakatlarda va Yangi O‘zbekistonda maktabgacha ta’lim: kecha, bugun va ertaga” mavzuidagi xalqaro miqyosidagi ilmiy-nazariy anjumani materiallari (1-qism). Jizzax, 2024. – 295 bet.

Mas’ul muharrir:

Meliyev Xamidulla Abdullayevich – *pedagogika fan. nom., professor*

Tahrir hay’ati:

G.E.Kushakova, M.N.Mirazimova, E.M.Hamrayeva.

Taqrizchilar:

U.U.Jumanazarov- *pedagogika fanlari doktori, prof. v/b*

Sh.Taylanova - *pedagogika fanlari doktori, dotsent*

Texnik sahifalovchi:

Mirazimova Muxabbat Normatovna

Ilmiy-nazariy konferensiya materiallariga oid mazkur to‘plam, hozirda e’tirof etilayotgan maktabgacha ta’lim tizimining eng zamonaviy metodlarini amaliyotga tadbiq etilishiga bag‘ishlanganligi bilan ahamiyatlidir. Shuningdek, to‘plamda maktabgacha ta’lim sohasida olib borilayotgan islohatlar, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarga va maktabgacha ta’lim yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalarga ta’lim berishga zamonaviy yondashuv, xorijiy tajribalar masalalari, maktabgacha ta’limda bolalarni ijtimoiy-hissiy, jismoniy rivojlantirish va sog‘lom turmush tarzini shakllantirish vositalari, tarbiyalanuvchilarda nutq, muloqot, o‘qish va yozish ko‘nikmalarini shakllantirish metodlari va ijodkorlikni rivojlantirish, mahalla, oila va MTT hamkorligida bolalarni maktabga tayyorlash, davlat maktabgacha ta’lim tashkilotlari va nodavlat MTTlarini boshqaruvida integrativ yondashuv, O‘zbekiston va xorijda maktabgacha ta’lim islohatlari kabi yirik masalalarni ijobiy hal etishning nazariy jihatlariga keng o‘rin berilgan.

To‘plam talabalar, magistrlar, tayanch doktorantlar va barcha o‘quvchilar ommasi uchun mo‘ljallangan.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2024-yil 18 yanvardagi 16-son “O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 4-iyuldagi PQ-200 qarori ijrosini ta’minlash nashrga tavsiya etilgan.

Ma’ruzalar materiallarida yoritilgan tarixiy jarayonlar, ma’lumotlar va chiqarilgan xulosalarning haqqoniyligiga mualliflar javobgar.

©Jizzax davlat pedagogika universiteti
“JizPI tipografiyasi” nashriyoti, 2024 yil

YANGI O‘ZBEKISTONNI BARPO ETISHDA MAKTABGACHA TA’LIM VA TARBIYA

Jahondagi har bir davlatning taraqqiy etishida, uning o‘z ertasini belgilashida ta’lim tizimiga davlat miqyosidagi eng muhim vazifalardan biri deb qarash, uning yaqin va uzoq kelajagini taraqqiyot bilan ta’minlaydigan omillardan biri bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu omildan unumdor foydalanishning shartlaridan biri, har bir davlat taraqqiyot bosqichining ta’lim yo‘nalishi bilan mos olib borilishida. Davlatning taraqqiyot bosqichi o‘zgarishi bilan ushbu davlatda ta’lim ham taraqqiyotga moslashtirilib o‘zlashtirilishi shart.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida demokratik qadriyatlarni rivojlantirish, fuqarolik jamiyatini shakllantirish yo‘lida inson iqtisodiy va siyosiy hayotning faol sub’ekti sifatida faoliyat ko‘rsatadi. Bu esa, o‘z navbatida, yosh avlodni butun hayoti davomida o‘rganish va ta’lim olish qobiliyati bilan qurollantirish zarurligini ko‘rsatadi. Uzluksiz ta’lim ijodiy, ijtimoiy faol hamda ma’naviy boy shaxsni shakllantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Uzluksiz ta’limning yagona tizimida esa, maktabga tayyorgarlik muhim o‘rin tutadi.

Ilmiy tadqiqotlar natijalari, inson o‘z umri davomida o‘zlashtiradigan barcha axborot va ma’lumotlarning qariyb 70 foizini 5 yoshga bo‘lgan davrda egallashini tasdiqladi. Mazkur omil uzluksiz ta’limning yagona tizimining asosiy bo‘g‘ini sifatida maktabgacha ta’limning ahamiyatini belgilaydi.

Biroq, O‘zbekistonda islohotlarning yangi bosqichi boshlanmasidan avval maktabgacha ta’limga alohida e’tibor qaratilmagan edi. Ayni paytda esa, maktabgacha ta’limni ham an’anaviy, ham butkul yangi shakllarda rivojlantirish davlatning asosiy ustuvor vazifalaridan biriga aylandi. Amalga oshirilayotgan islohotlarning, avvalo, maktabgacha ta’lim va tarbiya sohasidan boshlanishi globallashtirish jarayonida bolalar tarbiyasida eng asosiy bo‘g‘in hisoblangan maktabgacha ta’lim tizimining jamiyatimiz hayotidagi o‘rni va ahamiyati beqiyosligini nazarda tutadi. Shuningdek, bugun yirik shaharlarimizdan tortib, chekka tumanlar, qishloq va ovullarimizda yangi-yangi zamonaviy bog‘chalar barpo etilyapti. Qisqa vaqt, ya’ni yetti yil ichida respublikamizda bog‘chalar soni 5 barobar oshib, bog‘cha yoshidagi bolalarni qamrab olish darajasi 28 foizdan 80 foizga ytgani ana shunday amaliy harakatlarimiz natijasidir.

Uzluksiz ta’lim tizimi mazmunini sifat jihatidan yangilash, iqtidorli bolalar va iste’dodli yoshlar bilan aniq maqsadga yo‘naltirilgan ishlarni amalga oshirish tizimini yaratish, o‘qitish usullarini takomillashtirish, ta’lim xizmatlari sifatini yaxshilash, maktabgacha ta’lim sohasiga zamonaviy va innovatsion loyihalarni joriy etish, moddiy-texnik bazani mustahkamlash, xodimlarning mehnatiga haq to‘lash va

- vatandosh buyuk siymolar haqida- vatandosh buyuk siymolar haqida qisqa hikoyalar soʻzlab berish asosida asar qahramonlarini tasvirlash;

- Oʻzbekistonni qudratini, undagi bunyodkor xalqi haqida maʼlumot berib borish asosida ijodiy rasm solishga oʻrgatish;

- Oʻzbekiston Respublikasi ramzlariga sodiqlik hissini shakllantirish, huquqiy tarbiya berish texnologiyalari asosida davlat ramzlari gerb, bayroq timsollarini rasmlarini solishga oʻrgatish.

Xulosa oʻrnida maktabgacha yoshdagi bolalarni huquqiy tarbiyasini rivojlantirish turli mashgʻulotlar, oʻyinlar yordamida amalga oshiriladi, ularning yoshiga mos maʼlumotlar beriladi, ayrim muhim sifat va malakalar shakllantiriladi.

1. "Takomillashtirilgan ilk qadam" davlat oʻquv dasturi 2022 yil

2. Konstitutsiyaviy huquq: Darslik/X.T.Odilqoriev, Oʻ.X.Muxamedov, B.A.Saidov va boshqa. Masʼul muharrir SH.T.Ikramov.-T. Oʻzbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2014.

3. F.R.Qodirova Maktabgacha pedagogika 2019 yil

QOʻL TOʻP ICHILARNING TEZKOR-KUCH TAYORGARLIGINI DIFFERENSIYALI YONDOSHUV ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH

Xoldorov sharof Gʻulom oʻgʻli

Oʻzbekiston Finlandiya pedagogika instituti

Samarqand shahri

Annotatsiya. Maqolada Pedagogik tadqiqot natijalari 14-16 yoshdagi gandbolchilarning tezkor-kuch sifatlarini rivojlantirishda "differenssial yondashuv" dan foydalanish samaradorligi toʻgʻrisida xulosa chiqarishga imkon beradi. 14-16 yoshdagi gandbolchilarni tayyorlashning yillik sikli jarayonida tezkorlik va kuchga yoʻnaltirilgan samarali mashqlar majmualari eksperimental ravishda sinovdan oʻtkazildi. Old va orqa chiziq oʻyinchilarining tezkor-kuch sifatlarini rivojlantirishda oʻquv-mashgʻulot jarayoniga "differenssial yondashuv" ning joriy etilishi hamda 14-16 yoshdagi gandbolchilarning oʻyin harakatlarining samaradorligini, ularning musobaqalardagi chiqishlarining umumiy samaradorligini oshirish boʻyicha uslublar yoritilgan.

Kalit soʻzlar: jismoniy tayyorgarlik, gandbol, tezkor-kuch sifati, oʻrgatish vositalari va usullari.

Аннотация. Результаты педагогического исследования в статье

позволяют сделать вывод об эффективности использования "дифференциального подхода" в развитии скоростно-силовых качеств гандболистов 14-16 лет. В ходе годового цикла подготовки гандболистов 14-16 лет экспериментально испытывались эффективные комплексы упражнений, ориентированные на скорость и силу. Освещено внедрение "дифференцированного подхода" к учебно-тренировочному процессу в развитии скоростно-силовых качеств игроков передней и задней линии, а также методики повышения эффективности игровых действий гандболистов 14-16 лет, общей результативности их выступлений на соревнованиях.

Ключевые слова: физическая подготовка, гандбол, скоростно-силовые качества, средства и методы тренировки.

Annotation. The results of pedagogical research in the article allow us to draw conclusions about the effectiveness of the use of a "differential approach" in the development of fast-strength qualities of handball players aged 14-16 years. In the process of the annual cycle of training handball players aged 14-16, effective exercise complexes aimed at speed and strength were experimentally tested. The introduction of a "differential approach" to the training process in the development of speed-strength qualities of front and back line players and methods for improving the effectiveness of Game movements of handball players aged 14-16, the overall effectiveness of their performances in competitions are covered.

Keywords: physical fitness, handball, fast-strength quality, training tools and methods.

Jismoniy tarbiya tizimida yosh avlodning har tomonlama jismoniy rivojlanishi, axloqiy va estetik tarbiyasiga hissa qo'shadigan sport o'yinlari muhim amplya o'ynaydi. Bunday o'yinlardan biri gandboldir. Bu tabiiy harakatlarni birlashtirgan chiroyli va shug'ullanuvchiiqarli o'yin: yugurish, sakrash, uloqtirish orqali harakatlar kombinatsiyalarini integrashmoqda. To'p uchun kurashda raqib bilan to'g'ridan-to'g'ri aloqa qilish sharoitida o'yin faoliyatining yuqori sur'ati hamda to'satdan paydo bo'lgan o'yin vaziyatlarida mukammal harakat qilish qobiliyati, o'yin texnikasini bajarishda o'ta aniqlik, yuqori hissiyot va uning boshqa xususiyatlari sportchining jismoniy rivojlanishi, funksional va aqliy faoliyatiga katta talablarni qo'ymoqda.

Jahonda gandbol o'yini juda yuqori professionallik, maksimal tezkorlikda bajariladigan texnik-taktik harakatlarning xilma-xilligi, o'yinchilarning o'ynashi va bir-birini almashtirishi bilan ajralib turadi. Gandbolchilarda o'yin samaradorligiga erishish yo'li samarali o'qitish vositalari va usullaridan foydalanish funksional xususiyatlari bilan bog'liq doimiy ravishda tuzatishlar kiritiladigan oqilona tayyorgarlik tizimi orqali amalga oshirilmoqda. Shug'ullanuvchilarda jismoniy rivojlanish va tezkor-kuch sifatlaridagi yoshga bog'liq o'zgarishlarning dinamikasi mos kelmaydi. Jismoniy va

funksional rivojlanish ko'rsatkichlarining 19-20 yilgacha uzluksiz o'sishi bilan 14-16 yoshdagi shug'ullanuvchilarda tezkorlik va tezkor-kuch sifatlarining pasayishi kuzatiladi. Shu munosabat bilan katta maktab yoshidagi shug'ullanuvchilarda tezkorlik va tezkor-kuch sifatlarini maqsadli rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish lozim. So'nggi yillarda gandbolchilarni tayyorlash tizimida sezilarli o'zgarishlar ro'y berdi, bu birinchi navbatda o'quv va raqobat jarayonining tuzilishini o'zgartirishda, unga ilmiy asoslangan ish usullarini kiritishda namoyon bo'ldi.

14-16 yoshdagi gandbolchilarning o'quv va musobaqa faoliyatida differensial usullarni qo'llashning tashkiliy-uslubiy asoslari tashkil etadi.

Tadqiqotning usullari. Tadqiqotda ilmiy-uslubiy adabiyotlarni o'rganish va tahlil qilish, so'rovnoma, antropometriya, goniometriya, mashg'ulot jarayonining tahlili, somatoskopiya, pedagogik testlash, pedagogik tajriba, pedagogik kuzatuvlar, pulsometriya, matematik-statistika usullaridan foydalanilgan.

Tadqiqotning maqsadi voleybolchilarning jismoniy fazilatlarini tarbiyalashning samarali metodologiyasining xususiyatlarini aniqlashdir.

Vazifalarni hal qilish uchun quyidagi usullardan foydalanilgan: ilmiy va uslubiy adabiyotlarni nazariy tahlil qilish; mavjud amaliyotning pedagogik tajribasini umumlashtirish; pedagogik tajriba; pedagogik kuzatuvlar; pedagogik nazorat sinovlari (testlar); matematik statistika usullari. Pedagogik tadqiqot bosqichida qo'llaniladigan umumiy va maxsus jismoniy marosimlarni o'qitishning tavsiya etilgan metodologiyasi tezlik qobiliyatlari, sakrash qobiliyati, tezlikka chidamlilik, kuch qobiliyatiga nisbatan samarali bo'ldi.

Voleybol sportchilarining tayyorgarligini boshqarish bo'yicha asosiy nazariy va amaliy masalalarni bilish o'quv mashg'ulotlarini yanada oqilona qurishga yordam beradi. Jismoniy qobiliyatlarning sifati va rivojlanish darajasi mashg'ulotlarning dastlabki bosqichlarida ham, sportni takomillashtirish bosqichida ham katta rol o'ynaydi [4]. Shuning uchun ularni takomillashtirish imkoniyati, boshqa tayyorgarlik turlari bilan bir qatorda, raqobatbardosh faoliyatda yuqori natijalarga erishishda katta rol o'ynaydi [2,6].

Tadqiqot ob'ekti voleybol sportchilarining jismoniy tayyorgarligi. Mavzu: voleybolchilarning jismoniy fazilatlarini tarbiyalash xususiyatlari.

Tadqiqotning maqsadi tezkor-kuch sifatlarini rivojlantirishda "differensial yondashuv" ni qo'llash asosida yosh gandbolchilarning maxsus jismoniy tayyorgarligi samaradorligini oshirish.

Tadqiqot gipotezasi: -ixtisoslashuv bosqichida gandbolchilarni tayyorlashning yillik siklida ishlab chiqilgan tezkor-kuch vositalarini taqsimlash rejasi asosida "differensial yondashuv" metodidan foydalanish 14-16 yoshdagi gandbolchilarning tezkor-kuch xarakteridagi ko'rsatkichlar natijadorligini oshirish.

Tadqiqotning vazifalari yosh gandbolchilarni tezkor kuch sifatlarini tayyorlashning maxsus pozitsiyalarini ishlab chiqish

-bir yillik sikl doirasida 14-16 yoshdagi gandbolchilarning tezkor-kuch sifatlarini rivojlantirish

gandbolda barcha turdagi mashg'ulotlar mavjud, ammo ularning nisbati va eng muhimi, rasmlari sezilarli darajada farq qiladi (3-jadval). Umumiy jismoniy va texnik tayyorgarlik pasayish tendentsiyasiga ega. Maxsus jismoniy, taktik va musobaqa yuklamalarning ulushi doimiy ravishda oshib bormoqda.

3-jadval

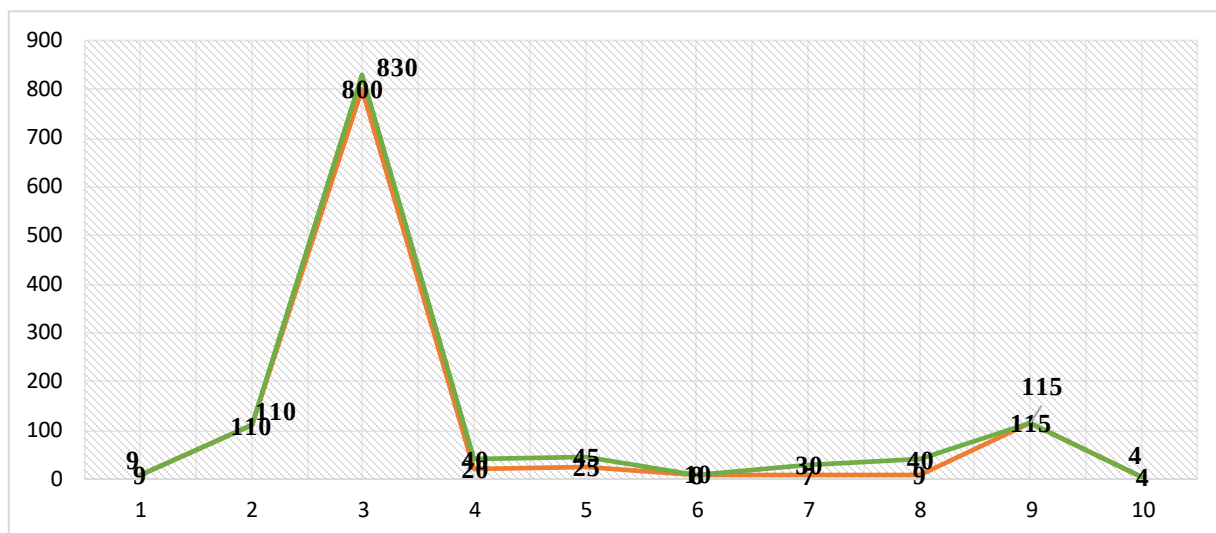
Turli bosqichlarda barcha turdagi tayyorgarliklarning nisbati

Tayyorgarlik turi	Ko'p yillik tayyorgarlik bosqichlari		
	dastlabki tayyorgarlik	boshlang'ich ixtisoslashuv	chuqur ixtisoslashuv
UJT	25	21	18
MJT	16	18	19
Texnik	21	20	17
Taktik	15	16	16
O'yin	17	16	18
Musobaqala	6	9	12
Jami:	100%	100%	100%

Barcha bosqichlarda turli yo'nalishdagi yuklamalarni taqsimlashga umumiy yondashuv jismoniy tayyorgarlik (umumiy va maxsus), texnik-taktik (texnik va taktik) va o'yin (mashg'ulotlarda o'yin, nazorat va taqvim o'yinlari) uchun ajratilgan soatlar sonining taxminiy tengligidan iborat. Biroq, bosqichdan bosqichga umumiy jismoniy tayyorgarlikning pasayishi bilan maxsus jismoniy tayyorgarlikning qiymati oshadi (4-jadval).

Xuddi shu rasm texnik va taktik tayyorgarlik nisbatlarida kuzatiladi. O'yin musobaqa yuklamasi o'quv jarayonida o'tkaziladigan o'yin mashg'ulotlariga qarshi doimiy ravishda o'sib boradi.

O'rtacha koeffitsient bilan ($P < 0.05$), qo'llarsiz uzunlikka sakrash va masofaga 1 kg to'ldirma to'pni tashlash kabi testlardagi natijalar farq qiladi.

1-qator

2-qator

8-rasm. Orqa chiziqdan eksperimental guruhi gandbolchilarining tezkor-kuch tayyorgarligi ko'rsatkichlarining nisbati.

Shartli belgilar:

1-qator-tadqiqotdan oldin;

2-qator-tadqiqotdan keyin;

1. Yugurish 30 m (sek)

2. Uzunlikka sakrash (sm)

3. Uch hatlab sakrash (sm)

4. 15 soniyada surish (bir marta)

5. To'ldirma to'p otish 1 kg (m)

6. 1 kg to'ldirma to'p ni ikki (m) o'tirgan holda uloqtirish

7. To'ldirma to'p ni otish kg o'tirgan ikki (m)

8. To'ldirma to'p ni otish kg ikki marta orqaga o'tirish (m)

9. Tez yugurish 6m (sek)

O'tirgan holda kg to'ldirma to'pni uloqtirish va ikki qo'l bilan orqaga o'tirgan holda 3 kg to'ldirma to'pni uloqtirish aniq farqlarga ega emas.

10-jadvalda nazorat guruhining orqa chizig'i o'yinchilaridagi tezkor-kuch tayyorgarligi ko'rsatkichlari va ularning farqlarining ishonchliligi ko'rsatilgan va 10-rasmida ularning nisbati ko'rsatilgan.

Nazorat guruhining orqa chizig'idagi gandbolchilarning tezkor-kuch tayyorgarligi barcha ko'rsatkichlarda farq qiladi. Uchta ko'rsatkich bo'yicha (30 metr yugurish, joydan uzunlikka sakrash, uch hatlab sakrash) farq sezilarli ($P < 0.001$) va ikkitasida (15 soniyada surish (bir marta), 1 kg to'ldirma to'pni ikki qo'li bilan bir qatorda uloqtirish) u kamroq ahamiyatga ega ($P < 0.005$). O'yinchilarda ahamiyatlilik

koefitsiyenti ($P < 0.01$) bilan natijalarning kamroq o'sishi 1 kg to'ldirma to'pni masofaga uloqtirishda va 3 kg to'ldirma to'pni ikki qo'l bilan orqaga uloqtirishda portlovchi kuchni ko'rsatadigan testlarda kuzatiladi. Ikki qo'l bilan o'tirgan 3 kg to'ldirma to'pni otish testlaridagi farqlarning -ishonchliligi va qo'llarsiz uzunlikka sakrash ($P < 0.05$). 6 metr Tez yugurish testida ishonchli farqlar yo'q.

Xulosa. Pedagogik tadqiqot natijalari 14-16 yoshdagi gandbolchilarning tezkor-kuch sifatlarini rivojlantirishda "differensial yondashuv" dan foydalanish samaradorligi to'g'risida xulosa chiqarishga imkon beradi. 14-16 yoshdagi gandbolchilarni tayyorlashning yillik sikli jarayonida tezkorlik va kuchga yo'naltirilgan samarali mashqlar majmualari eksperimental ravishda sinovdan o'tkazildi. Old va orqa chiziq o'yinchilarining tezkor-kuch sifatlarini rivojlantirishda o'quv-mashg'ulot jarayoniga "differensial yondashuv" ning joriy etilishi 14-16 yoshdagi gandbolchilarning o'yin harakatlarining samaradorligini, ularning musobaqalardagi chiqishlarining umumiy samaradorligini oshirishga yordam berdi.

ADABIYOTLAR

1. Айрапетьянц Л. Р., Годик М. А. Спортивные игры. - Ташкент: Изд-во имени Ибн Сины, 1991. - 160 с.
2. Akramov J.A, Gandbol: JTI uchun darslik, T. 2 2. Ignateva V.YA. Gandbol: Uchebnik dlya IFK, M.- FiS, 1982. – 380s.
3. Pavlov SH.K, Abduraxmanov F.A, Raxmanova M.M. —Gandboll-o'quv qo'llanma, 2010y, 32-45b.
4. Pavlov SH.K, Azizova R.I, Gandbol – BO'SMlar uchun dastur. 2009 y
5. Pavlov SH.K, Abduraxmanov F.A, Podgotovka gandbolistov – UzGIFK T.: 2006y, 299s.
5. Pavlov SH.K, Abduraxmanov F.A, Akramov J.A, Gandbol: JTI uchun darslik, 2005 y, 80-91b.Беляев А. В. Исследование тренировочных и соревновательных нагрузок в волейболе: Автореф. дис. ...канд.пед.наук. -М., 1974. -28 с.
6. Abduraxmanov F.A, Lemeshkov V.A, Livitskiy A.N, Pavlov SH.K, YArotskiy YA.I —Podgotovka gandbolistov Toshkent – 1992. iz. Otd. UzGIFK.
7. Ignateva V.YA., Petracheva I.V. Mnogoletnyaya podgotovka gandbolistov v DYUSSH. M: Sovetskiy sport 2023
8. Ignateva V.YA., Portov YU.M., Gandbol: Uchebnik dlya fizkulturnykh vuzov. M. Fon, 1996 10. Ignateva V.YA. Gandbol. Azbuka sporta. –M: FiS, 2001
9. Ignateva V.YA., Petracheva I.V., Gusev A.V. Napravlennost podgotovki gandbolnykh vratarey-zhenщин-M: Soyuz gandbolistov Rossii 2001